

# Spis treści

Wprowadzenie 13

Chwila refleksji: Ja – nauczyciel i moi uczniowie 18

## Część I

**U źródeł nauczania – psychologiczne prawidłowości uczenia się 23**

**ROZDZIAŁ 1. Uczenie się – różnorodność ujęć teoretycznych 25**

- 1.1. Pojęcie uczenia się – rozumienie potoczne i naukowe 25
- 1.2. Poglądy asocjacionistyczne i behawiorystyczne 30
- 1.3. Podejście psychodynamiczne 34
- 1.4. Psychologia humanistyczna 35
- 1.5. Nurt poznawczy: wprowadzenie 36
- 1.6. Podejście społeczno-kulturowe 37
- 1.7. Podejście eklektyczne 39

**ROZDZIAŁ 2. Specyfika podejścia poznawczego 41**

- 2.1. Uwagi wstępne 41
- 2.2. Pamięć – podstawa uczenia się 43
- 2.3. Związki między pamięcią i uczeniem się 49
- 2.4. Uczenie się jako zmiana pojęciowa 51
- 2.5. Informacja, wiedza, mądrość 53
- 2.6. Procesy myślenia 54

### **ROZDZIAŁ 3. Kontrola jako szczególny rodzaj kompetencji 57**

- 3.1. Uwagi wstępne 57
- 3.2. Rodzaje kontroli 58
- 3.3. Kontrola umysłu 60
- 3.4. Wybiórczość jako przejaw kontroli umysłu 65
- 3.5. Przyszłość psychologicznych badań nad kontrolą 69

### **ROZDZIAŁ 4. Uczenie się – podstawowe prawidłowości, implikacje dla praktyki 70**

- 4.1. Wnioski z nurtu behawiorystycznego 70
- 4.2. Wnioski z nurtu poznawczego 74

## **Część II**

### **Nauczanie: od teorii do praktyki 79**

#### **ROZDZIAŁ 1. Koncepcja nauczania przygotowawczego a idea edukacji całościowej 81**

- 1.1. Kontekst analiz 81
- 1.2. Dwie tradycje nauczania 82
- 1.3. Mity, czyli fałszywa wiedza 85
- 1.4. Edukacyjna przestrzeń mityczna 87

#### **ROZDZIAŁ 2. Istota nauczania w ujęciu kognitywistycznym 91**

- 2.1. Uwagi wstępne 91
- 2.2. Ogólne zasady nauczania w ujęciu kognitywistycznym 94
- 2.3. Nauczanie w ujęciu kognitywistycznym – etapy działania 103

#### **ROZDZIAŁ 3. Od kierowania uczeniem się do kształtowania samoregulacji 107**

- 3.1. Organizowanie uczenia się 107
- 3.2. Samoregulacja uczenia się – wprowadzenie 108
- 3.3. Samoregulacja uczenia się – determinanty i rozwój 112
- 3.4. Samoregulacja uczenia się – podstawowe stwierdzenia 117

## **ROZDZIAŁ 4. Wiedza o rozwoju psychicznym jako fundament (podstawa) nauczania 120**

- 4.1. Rozwój w ujęciu teorii Jeana Piageta 120
- 4.2. Charakterystyka poszczególnych okresów rozwoju 124
- 4.3. Rozwój uwagi jako egzemplifikacja ogólnych prawidłowości rozwojowych 133
- 4.4. Gotowość szkolna 134

## **Rozdział 5. Wiedza o różnicach indywidualnych w praktyce nauczania 138**

- 5.1. Inteligencja i zdolności 138
- 5.2. Styl poznawczy i style myślenia 147
- 5.3. Osobowość i temperament 156
- 5.4. Indywidualizacja nauczania 164

## **ROZDZIAŁ 6. Nauczanie uczenia się, rozwijanie samoregulacji 167**

- 6.1. Jak szkoła naucza uczenia się 167
- 6.2. Programy nauczania uczenia się – propozycje psychologów 171
- 6.3. Program pomocy w rozwijaniu umiejętności uczenia się Jeana Berbauma 174
- 6.4. Rozwijanie umiejętności uczenia się u studentów – propozycja Claire Weinstein 180
- 6.5. Wnioski 183

# **Część III**

## **Uczeń jako podmiot w procesie poznawania 187**

## **ROZDZIAŁ 1. Podstawowe narzędzia poznawcze: strategie poznawcze 189**

- 1.1. Definicje i typologie strategii uczenia się 189
- 1.2. Kryteria opisu strategii poznawczych 191
- 1.3. Efektywność strategii poznawczych 199
- 1.4. Zasady ćwiczenia strategii poznawczych 203

## **ROZDZIAŁ 2. Zaawansowane narzędzia poznawcze: strategie metapoznawcze 206**

- 2.1. Istota i formy metapoznania w uczeniu się 206
- 2.2. Metapoznanie a inteligencja 213
- 2.3. Strategie zarządzania zasobami 219

## **ROZDZIAŁ 3. Indywidualne style uczenia się 225**

- 3.1. Definicje i typologie 225
- 3.2. Metody badania 232
- 3.3. Style uczenia się a inne różnice indywidualne istotne dla procesów uczenia się 235
- 3.4. Style uczenia się a osiągnięcia 236
- 3.5. Implikacje praktyczne 239

## **ROZDZIAŁ 4. Pozapoznawcze uwarunkowania funkcjonowania ucznia 243**

- 4.1. O motywacji ludzkich działań 243
- 4.2. O utrzymywaniu motywacji – znaczenie siły woli 248
- 4.3. O związkach między umysłem, emocjami i wolą 252

# **Część IV**

## **Nauczyciel jako uczący się dorosły 261**

### **ROZDZIAŁ 1. O skuteczności oddziaływań dydaktycznych 263**

- 1.1. Uwagi wstępne 263
- 1.2. Czynniki efektywności nauczania 263
- 1.3. Próby wyjścia poza ujęcie czynnikowe 265
- 1.4. Poczucie skuteczności zawodowej nauczycieli 266

### **ROZDZIAŁ 2. Trud stawania się nauczycielem 269**

- 2.1. Samoświadomość ucznia i nauczyciela 269
- 2.2. Nie tylko samoświadomość – trudny problem nabywania kompetencji 271
- 2.3. Nauczyciel jako badacz 274

## **ROZDZIAŁ 3. Nauczyciel – człowiek i profesjonalista 277**

- 3.1. Uwagi wstępne 277
- 3.2. Zmieniająca się wiedza, rozwijający się nauczyciel 278
- 3.3. Nauczyciele w obliczu „wielkiej zmiany” w myśleniu o osobach zdolnych 279
- 3.4. Wyróżniki ujęć potocznych 285
- 3.5. Nowe koncepcje, stare sposoby myślenia i działania 286

## **ROZDZIAŁ 4. Pomiar efektów uczenia się 289**

- 4.1. Uwagi wstępne 289
- 4.2. Rodzaje oceniania 291
- 4.3. Pomiar efektów a uczenie się i nauczanie 295
- 4.4. Co powinno być podstawą i przedmiotem pomiaru? 297
- 4.5. Wybrane problemy związane z pomiarem efektów nauczania 300
- 4.6. Przygotowywanie uczniów do sprawdzianów 303
- 4.7. Nowe sposoby pomiaru efektów nauczania 305

# **Część V**

## **Wybrane problemy edukacji XXI wieku 309**

### **ROZDZIAŁ 1. Czasy globalnych przemian: próba analizy psychologicznej 311**

- 1.1. Czym jest globalizacja? 311
- 1.2. Globalizacja jako zjawisko historyczne 313
- 1.3. Specyfika i zakres globalnych przemian na przełomie XX i XXI wieku 314
- 1.4. Charakterystyka informacyjnej i kulturowej ścieżki globalizacji 317
- 1.5. Przemiany ogólnoswiatowe jako przyczyna modyfikacji w środowisku życia 319

### **ROZDZIAŁ 2. Informacja, wiedza, doświadczenie indywidualne w dobie przemian ogólnoswiatowych 325**

- 2.1. Rozwój technologiczny jako przedmiot badań naukowych 325
- 2.2. Nowoczesna technika i zjawisko nadprodukcji informacji 329

2.3. Bogactwo informacji nie wystarczy, czyli o niezbędności i niezbywalności wiedzy 338

2.4. Doświadczenie indywidualne w nowym tysiącleciu 342

### **ROZDZIAŁ 3. Poznawać siebie, rozumieć innych: uniwersalne cele kształcenia 347**

3.1. Psychologia jako kontekst analiz 347

3.2. Między teorią i praktyką 348

3.3. Poznawanie i rozumienie siebie oraz innych 349

### **ROZDZIAŁ 4. Z zagadnień dialogu edukacyjnego 353**

4.1. Uwagi wstępne 353

4.2. Dialog w tradycji europejskiej 354

4.3. Specyfika dialogu 357

4.4. Płaszczyzny dialogu 358

4.5. Dialog a rozwój: perspektywa ucznia i nauczyciela 359

4.6. Trudy dialogu w dobie rozwoju technologicznego 365

### **ROZDZIAŁ 5. Problemy edukacji w zapisach wielkich dokumentów oświatowych 369**

5.1. Różne konteksty analiz zagadnień edukacyjnych 369

5.2. Nauczanie w pracach instytucji i organizacji międzynarodowych 371

5.3. Efekty prac wielkich gremiów 375

5.4. Złożoność świata jako wyzwanie dla edukacji 376

### **ROZDZIAŁ 6. O niektórych zadaniach psychologa u początku XXI wieku 378**

6.1. Specyfika czasów 378

6.2. Specyfika powinności psychologa 383

**Refleksje końcowe 387**

**Bibliografia 389**

**Słowniczek najważniejszych terminów 422**

**Indeks osób 435**

**Indeks rzeczowy 446**